

Andreja Grom, Damjana Žbontar

PREDLOG ZA OBNOVO IN MUZEJSKO PREDSTAVITEV PLETERŠNIKOVE DOMAČIJE

rojstne hiše profesorja, klasičnega filologa in slavista Maksa Pleteršnika (1840-1923)

Do jeseni leta 1994 so si krajanje Pišec zadali nalogo urediti in javnosti odpreti spominske prostore v obnovljeni rojstni hiši slavista in klasičnega filologa Maksa Pleteršnika in s tem počastiti stoletnico izida Pleteršnikovega nemško-slovenskega slovarja iz leta 1894. Na pobudo krajanov Pišec smo študentje 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani v študijskem letu 1993/94, pod mentorstvom prof. Janeza Bogataja in asist. Vita Hazlerja, dvakrat obiskali kraj Pišce. Natančno smo si ogledali hišo in gospodarska poslopja, skicirali in fotografirali stavbe in predmete. Kot študijsko obveznost pri predmetih Etnološko konservatorstvo in Etnološka muzeologija smo sestavili predlog za konservatorski elaborat in muzejsko predstavitev domačije Maksa Pleteršnika. Temu smo dodali številne predloge za turistično in kulturno ureditev kraja Pišce in okolice.

UVOD

Študentje smo se v svojih nalogah posvetili predvsem predlogu za muzej-sko predstavitev in tendencam za kulturno in turistično prihodnost kraja Pišce. Izdelava predloga za konservatorsko obnovo Pleteršnikove domačije nam je zaradi pomanjkanja strokovnega znanja s področja gradbeništva in arhitekture povzročala nekaj težav. V pričujočem tekstu predstavljamo povzetek vseh enajstih nalog študentov 4. letnika Oddelka za Eika na FF v Ljubljani. Skušali smo ustreči težnjam in pričakovanjem krajanov Pišec po podpori širše slovenske javnosti in etnološke stroke. Nosilec omenjenega projekta je Turistično društvo iz Pišec in sami vaščani, neposredno ali pa posredno preko ustanov, kot sta cerkev in šola. Prvi del zastavljenega dela, glede obnove Pleteršnikove rojstne hiše, je bil izvršen v začetku septembra leta 1993, ko so vaščani priredili slovesnost ob 70-letnici smrti jezikoslovca Pleteršnika, odprli razstavo v prostorih osnovne šole, na novo prekrili rojstno hišo, očistili njeno okolico, blagoslovili prenovljeno kapelo in pripravili komemoracijo na Pleteršnikovem grobu na pišeckem pokopališču.

PREDLOG ZA OBNOVO DOMAČIJE

Pleteršnikov domačijski kompleks v Pišecah 4 sestavljajo stanovanjska hiša, gospodarski objekti (hlev, kozolec, čebelnjak, lopa), družinska kapelica in zidanica. Ob hiši so bili urejeni vinogradi in vrt. Danes je okolica zasajena s sadnim drevjem in cvetjem.

STANOVANJSKA HIŠA

a) Opis stanja

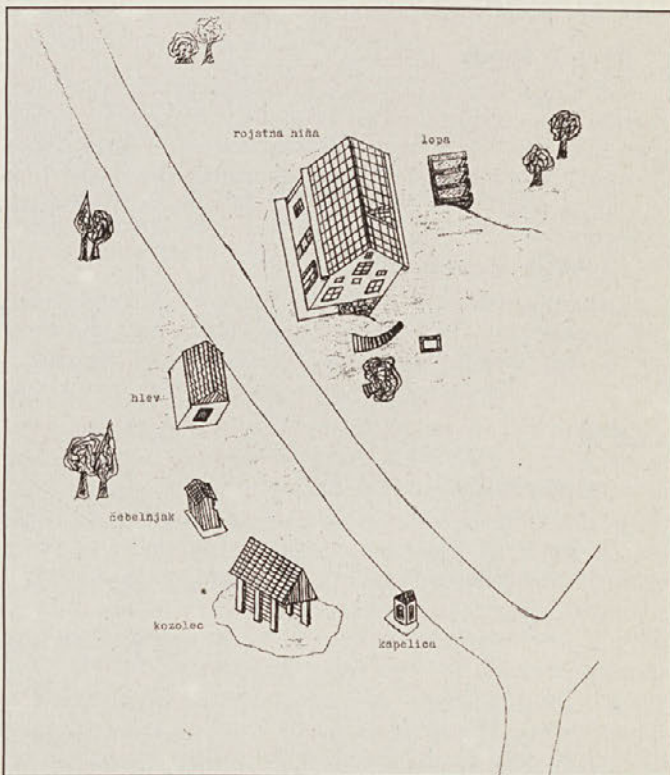
Vrhkletna stavba je prislonjena ob breg, v celoti podkletena, zidana in orientirana v smeri vzhod-zahod. Je primer kmečke hiše z meščanskimi elementi (arhitektura,

notranja oprema). Zgrajena je bila že pred letom 1825, saj je že vrisana v franciscejski kataster (1817-1827). V to obdobje bi jo lahko datirali tudi zaradi baročnih elementov (obokana klet). Prvotno je bila bistveno krajša. Po grobi oceni so zaznavne vsaj tri gradbene faze. Druga faza datira v začetek tega stoletja, ko je hiša dobila podobo, kakršno ima v večji meri še danes. Streha hiše je somerna, dvokapna, s poškodovanim strešnim zidcem. Nekdaj je imela tudi čop, ki je ščitil fasado.

Glavna fasada je obrnjena proti naselju. S te strani so tudi trije vhodi v klet in gospodarske prostore; vhod v stanovanjski del hiše pa je mogoč samo z zadnje strani. Neposredne povezave med stanovanjskim delom in kletjo ni. Vhodna vrata v vežo so bila zaščitena z nadzidkom in vhodno lopo. Okna so vzdignjena na fasado, so dvodelna, dvokrilna, s prečkami. Ob vhodu v klet so levo in desno prezračevalne line. Na južni strani je lesena veranda. S prednje strani hiše je možen vstop k nadzidanemu izviru vode, ki leži na skrajnem zahodnem koncu hiše.

Tloris bivalnega prostora je pravokoten. Koncept razporeditve prostorov se je ohranil še iz časov hiše s črno kuhinjo. Vsi bivalni prostori so obrnjeni proti jugu. Za javnost bodo odprti štiri prostori: osrednji bivalni prostor, manjša soba, veža in kamra (Johanova soba).

V osrednjem bivalnem prostoru so pod ometom sledovi patroniranih vzorcev. Kot posebni kvaliteti v oblikovanju prostorov sta dobro ohranjena zrcalni strop in nad ometom speljana električna napeljava. Tla v veži so kamnita, v ostalih treh sobah pa lesena.

Risba 1. Prostorska razvrstitev objektov

OBZORJA STROKE

b) Predlog za obnovo

Hiša je ves čas obdržala prvoten pravokoten tloris in razporeditev prostorov. Trije večji gradbeni posegi v življenju hiše so na zunaj lepo vidni, ohranjajo integriteto stavbe in ne škodijo zunanemu izgledu. To sta dve dozidavi, zadnja konec prejšnjega stoletja in ureditev vhodne veže. Predlagamo, da bi s cezurami na fasadi nakazali razvoj hiše, obnovili leseno, nekdanj stekleno verando in pa vhodno vežo ter izvršili ostala nujna popravila na fasadi (okna, vrata...) in v notranjščini (pod, stene, vrata, notranja oprema). Seveda moramo pri oblikovanju interierjev upoštevati ohranjenost predmetov in končno namembnost prostora. Računati moramo na izdelavo kopij, ki bodo obiskovalcu dostopne.

Nekaterih posegov so se lotili domačini sami - obnovili so ostrežje in zamenjali strešnike, podrli so vhodno vežo ter obnovili in očistili kletne prostore.

HLEV

a) Opis stanja

Hlev stoji zahodno od stanovanjske hiše in je od vseh gospodarskih objektov najbližji. Je pritličen, enoceličen prostor, prislonev v breg. Zgrajen je iz kamna. Streha je zasnovana somerno, dvokapno in krita z bobrovcem. Na sprednji fasadi so vhodna vrata in dve okenci. Datiramo ga lahko v dvajseta leta 19. stoletja, saj je že vrisan v franciscejski kataster. Spodnji del hleva je služil za živino, zgornji pa za spravilo krme.

b) Predlog za obnovo

Zidovi in ostrežje so v relativno dobrem stanju, kar pa ne moremo trditi za fasado. Lesen prag, okenski okviri in okovje so dotrajani. Hlev ne more ohraniti prvotne funkcije, zato bodo morali zunanjsčino in notranjsčino podrediti adaptaciji, ki jo zahteva projekt Maks Pleteršnik in Pišce. V hlevu bi lahko uredili prodajalno spominkov.

ČEBELNJAK

a) Opis stanja

Čebelnjak stoji ob poti, med kozolcem in hlevom, na bolj izpostavljeni in prisojni legi. Je dovolj vzdignjen in odmaknjen, da čebele ne motijo obiskovalcev stanovanjske hiše. Današnji čebelnjak so leta 1993 rekonstruirali po starem, ki je stal na istem mestu in že nekaj časa ni služil svojemu namenu.

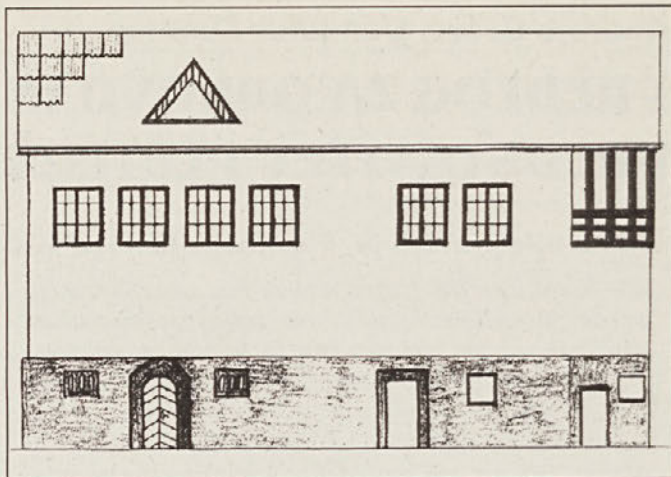
b) Predlog za obnovo

Današnja oblika čebelnjaka ustreza zahtevam sodobnega čebelarstva, zato bi v njem osnovnošolci pod vodstvom izkušenega čebelarja lahko gojili čebele in pridobivali med.

LOPA

a) Opis stanja

Poslopje, ki je postavljeno v breg pod stanovanjsko hišo, smo s pomočjo domačinov poimenovali kar lopa. Pravo namembnost tega gospodarskega poslopja moramo šele ugotoviti s pomočjo pisnih in ustnih virov. Kletni del je iz kamna in delno vkopan v pobočje. Nadstropje je bilo leseno in tik pred sesutjem, zato so ga domačini podrli. Glede na obliko in postavitev se nam odpirata dve razlagi o namembnosti. Po eni strani bi lahko govorili o kašči, kjer so v zidanem delu shranjevali pridelke, v lesenem nadstropju pa hranili žito in sušili meso. Po drugi strani pa bi zidani del

Risba 2. Naris sprednje fasade.

stavbe služil kot svinjak, leseni pa kot kolarnica. Tudi lopo lahko datiramo v prvo četrtino 19. stoletja, saj je že vrisana v franciscejskem katastru.

b) Predlog za obnovo

Ker želimo lopi povrniti prvotni videz, bomo slabo ohranjeni zidani kleti nadgradili leseno pritličje. Lopa je postavljena v breg tako, da je bil dostop v leseno pritličje možen z vrha, v zidani del pa iz doline. Spodnji kamniti del naj se obnovi po zasnovi, ki je še ohranjena, s kamenjem iz okoliških kamnolomov. Leseno pritličje pa naj rekonstruirajo na podlagi starih fotografij.

KOZOLEC

a) Opis stanja

Kozolec na kozla je najpogostejša pojavna oblika v teh krajih. Gre za skromnejšo obliko kozolca na kozla, z dvema "štantom". Orientiran je vzporedno s prostorom, vendar zaradi namembnosti odmaknjen od pobočja. Streha je dvokapna, nesomerna, krita z opečnim zareznikom. Čelni strani sta opaženi z deskami. Leseni vkopani stebri radi strohnijo, zato so jih domačini postavili na zidane podstavke.

b) Predlog za obnovo

Pred propadom so kozolec rešili že lani. Lesene okopane stebre so pravilno postavili na zidane podstavke in tako preprečili trohnenje lesa. Lesene stebre, late in deske je potrebno sproti varovati s pomočjo zaščitnih premazov. Tla so zbita, a ne ravna, zato jih samo zravnamo. Če bo kozolec služil svojemu namenu, se bodo tudi tla prilagajala bremenu.

ZIDANICA

a) Opis stanja

Zidanica leži nekoliko višje, na hribu nad hišo. Dostop je možen s ceste, ki vodi proti hiši. Zidanica je dokaz vinogradniške dejavnosti nekdanjih lastnikov hiše. Tudi sicer je ta gospodarska panoga v teh krajih močno prisotna. Pleteršnikova zidanica je pritlična, podkletena zidana stavba pravokotnega tlorisa, ki združuje gospodarske in bivalne prostore. Zidanica je med letom služila za shranjevanje vinogradniškega in sadjarskega orodja in posodja. Vhod v klet je iz ožje fasadne strani, ki gleda v dolino. Vhod v bivalni dvocelični prostor je v pritličju z nasprotne strani. V bivalnih prostorih so tla obita z deskami. Podstrežje je prostorno, z vhodom na čelni strani in opaženo z deskami. Dostop na postrežje iz bivalnih prostorov ni možen. Streha

*Pleteršnikova hiša postavljena ob breg. V ozadju "štala".
(foto Nataša Konestabo)*

je zasnovana somerno, dvokapno in krita z opečnim zareznikom. Na pomembnost tega gospodarskega objekta kaže dejstvo, da je že vrisan v franciscejski kataster.

b) Predlog za obnovo

Za kakovostno ponudbo celotnega kompleksa naj se v projekt vključi tudi obnova Pleteršnikove zidanice. Potrebna bi bila sanacija ostrešja in kritine, zamenjava vrat, oken, okenskih in vratnih okvirjev in okovja.

KAPELICA

a) Opis stanja

Pleteršnikovo kapelico lahko po stilu datiramo v pozni baročni čas, okoli leta 1800, saj jo že zasledimo v franciscejskem katastru. Lani so jo obnovili in jo postavili na cementni podstavek. Streha je somerna, dvokapna, krita z opečnim zareznikom in s čelno stranjo obrnjena v dolino. Napušč je s čelne strani ometan, na straneh pa je polkrožno zaključen. Fasada je oblikovana z menjavanjem belega zglajenega in sivega grobega ometa, ki tik pod napuščem oblikujeta stiliziran križ.

b) Predlog za obnovo

Kapelico so domačini lani zgledno obnovili.

PREDLOG ZA MUZEJSKO PREDSTAVITEV

Smo pred nalogo, ki nam nalaga vrnitev življenja temu kompleksu. Ker bo le-to bistveno drugačno od prejšnjega, je potrebno izdelati novo vsebinsko in funkcionalno zasnovano domačinskega kompleksa v celoti. Ta naj deluje kot homogena in med seboj tesno povezana enota. Gre za problem ideje delovanja in posredovanja informacij o bogati kulturni dediščini, ki že vseskozi spremlja Pleteršnikovo domačijo. Navajamo nekaj možnih oblik novega delovanja Pleteršnikove domačije:

- muzej,
- spominska hiša,
- gostinsko-turistični objekt,
- kulturni center v lokalnem in regionalnem smislu.

Možne so tudi medsebojne kombinacije. Predvsem pa je namen muzeja predstaviti Maksa Pleteršnika, njegov način življenja in bogat ustvarjalni opus. V osnovi smo se odločili za postavitev spominske hiše, ki naj svoje življenje dopolnjuje z širokim delovanjem na področju kulture in turizma. Postavi naj se stalna zbirka o Maksu Pleteršniku,

celoten kompleks pa naj s svojimi prostorskimi razsežnostmi služi še dejavnostim na področju kulture in v turistični ponudbi.

a) Postavitev zbirke v stanovanjski hiši

Zbirka naj bo postavljena v stanovanjski hiši, v prostorih, namenjenih javnosti (del hiše je namreč še vedno v privatni lasti). Zbirka naj bi stala v štirih prostorih: v veži, kamri (Johanovi sobi), manjši in večji sobi. Notranjost hiše naj daje občutek, da v njej še vedno nekdo živi. "Razstavljene" listine, pisma, knjige in ostali predmeti naj bodo kopije, ki jih bodo obiskovalci lahko prelistali in prebirali. Na to, da je to muzej, naj spominjajo le dodatna pojasnila in opombe na manjših ploščah, pritrjenih na stene, pohištvo. Obiskovalce naj sprejema in vodi za to usposobljen kustos. V kleti lahko uredijo vinoteko in manjši gostinski lokal.

b) Ureditev domačije

V hlevu naj Turistično društvo Pišce uredi prodajalno brošur, razglednic in spominkov (med, vino, suho sadje, kozarci in vrči, po vzorcih iz Pleteršnikove hiše). Ponudbo bi v prihodnosti lahko dopolnjevali z novimi uporabnimi spominki, saj je gradiva in primernih vzorcev v Pleteršnikovi hiši na pretek. Potrebno bi bilo izdati tudi poseben turistični zemljevid Bizelskega z vrisano potjo po kulturno-zgodovinskih znamenitostih. Pišce zaenkrat še ne nudijo dovolj možnosti za preživljanje daljšega aktivnega oddiha. Zato bodo verjetno obiskovalci prihajali na enodnevne izlete iz okoliških zdravilišč.

V čebelnjak naj postavijo AŽ panje s čebelami. Skrb za čebele in pridobivanje medu pa naj prevzame čebelarSKI krožek OŠ Pišce pod vodstvom čebelarja.

V kozolcu naj bodo razstavljeni eksponati, ki sodijo tja po svoji funkciji (orodje). Potrebno se je dogovoriti z enim od sosednjih kmetov, da bo v kozolcu shranjeval pridelke in sušil seno.

Lopa naj se obnovi in rekonstruira manjkajoči zgornji del. V notranjosti, v spodnjem delu, naj uredijo sanitarije. V zgornjem delu naj uredijo gostinski lokal, ki bo služil tudi kot družabni prostor. Del tega objekta lahko namenimo za neke vrste depo in dokumentacijo.

Pleteršnikova domačija mora biti zasnovana tako, da bo v prvi vrsti zadovoljevala potrebe prebivalcev Pišec. Vsebovati mora tiste simbolne elemente, s katerimi se bodo domačini identificirali. Odprta in dostopna pa mora biti tudi širši javnosti.

Pomembna je tudi propaganda. Pri "trženju" svojih znamenitosti se morajo domačini zavedati predvsem pomena dobre reklame in stalnega obveščanja (časopis, radio, navezava stikov s turističnimi agencijami in turističnimi kraji - Atomske in Čateške toplice). Zanimive oznake in smerokazi ob glavni cesti lahko v Pišce vzbijajo precej naključnih obiskovalcev, ki jih bodo zanimala rojstna hiša Maksa Pleteršnika, pišečki grad ali vinoteka.

Za kakršnekoli večje ambicije pa bodo morali Pišečani zagotoviti prenočitvene zmogljivosti. Ni potrebna nova gradnja, uredijo naj le kakšno sobo za obiskovalce, mogoče kakšno turistično kmetijo. Organizirali bi lahko slikarske kolonije in kiparske delavnice, počitnice za otroke in tabore. Nujna vzdrževalna dela bi opravljali ljudje, najeti preko javnih del.

ZAKLJUČEK

Naš odnos do dediščine se oblikuje postopoma, spoznanja se vedno znova dopolnjujejo in dograjujejo, zato sta ta muzeološki in konzervatorski program zgolj poskus, kako predstaviti obstoječi spomenik.

VIRI:

- Predlogi za obnovo in muzejsko predstavitev Pleteršnikove domačije študentov 4. letnika v šolskem letu 1993/94 Oddelka za Eika na FF v Ljubljani:
- Željko Berlič,
- Andreja Grom,
- Sandra Habjanič,
- Marija Hameršak,

- Katarina Hergold,
- Nataša Konestabo,
- Bojana Rogina,
- Peter Simonič,
- Cirila Štrumbelj,
- Vladka Trontelj,
- Damjana Žbontar.

SUMMARY

Proposal for the Renovation and Museum Presentation of the Pleteršnik Homestead

Damjana Žbontar, Andreja Grom

Villagers of Pišce have decided that by fall of 1994 they would organize and prepare for public exhibit memorial rooms of Slavist and classical philologist Maks Pleteršnik in his renovated ancestral home, thus paying homage to the centenary of the publication of his German-Slovene Dictionary which was published in 1894. On the initiative of Pišce inhabitants senior students of the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts and Letters in Ljubljana visited Pišce twice during the 1993/94 school year. Accompanied by Dr. Janez Bogataj

and Vito Hazler, they closely examined the house and adjoining farm buildings, sketched and took photographs of buildings as well as their inventory. As part of their obligatory work for the subjects Ethnological Preservation and Ethnological Museology, they composed a proposal for an elaboration on the preservation and museological presentation of Maks Pleteršnik's homestead. Furthermore, they added numerous proposals on how to present Pišce and its surroundings culturally as well as touristically. The project is supervised by the Tourist Society of Pišce and by its inhabitants, either directly or indirectly through institutions such as the local school and church. The first part of the project restoration of the homestead, was finished in September 1993 when villagers of Pišce organized festivities celebrating the seventieth anniversary of Maks Pleteršnik's death, opened an exhibit featuring his life and work in the local schoolhouse, newly roofed Pleteršnik's home, cleaned up its surroundings, blessed the renovated chapel and prepared a commemoration by Pleteršnik's grave in the Pišce graveyard.

Samo Klemenčič (Baldus)

UDK 77 : 39

FOTOGRAFSKI ALBUMI KOT ZGODOVINSKI IN ETNOLOŠKI VIR

Delo študentov je pogosto neopaženo ali celo podcenjeno. Številne kvalitetne seminarske (oz. proseminarske) naloge ležijo na zaprašenih policah, ne da bi jih kdorkoli, z izjemo mentorjev, sploh kdaj imel v rokah. Nekateri menijo, da so te naloge preveč nestrokovne, površne in da se zanje ne splača izgubljati časa; zanimive so jim lahko kvečjem diplomske naloge ali doktorske disertacije. Seveda pa vsakdo, ki je že kdaj bral kakšno izvrstno seminarsko nalogo, ve, da je le-ta lahko celo veliko bolj zanimiva od marsikaterih suhoparnih diplomskih nalog. K boljšemu poznavanju oz. vrednotenju truda študentov-etnologov lahko pripomore predvsem doslednejše in podrobnejše informiranje o njihovih prizadevanjih, delu in izsledkih. V ta namen služi tudi pričujoči prispevek.

raziskovanje vključeni tudi pripovedovalci, dodatna literatura, ipd. Študentje se zastavljenih problemov lotevajo na različne načine, kar je pogojeno tudi z mnogovrstno tematiko posameznih nalog. V grobem bi se dalo naloge razvrstiti v štiri skupine:

- tiste, ki se ukvarjajo s pojavi, ki tako ali drugače vplivajo na življenje določenih ljudi;
- tiste, ki se ubadajo z neko (bolj ali manj zaprto) skupnostjo krvno nepovezanih ljudi in njihovim delovanjem;
- tiste, ki prikazujejo življenje ljudi neke krvno-sorodstvene skupine v daljšem časovnem obdobju (rodovnik več generacij določene družine);
- in tiste, ki se omejujejo na podroben prikaz in analizo le ene osebe ter njenega vpliva na okolico.

Za boljšo ponazoritev bi bilo pametno podati kratek oris vsake od devetih oddanih proseminarskih nalog:

Jana Apih, ŽENSKA MEŠČANSKA MODA V OBDOBJU 1900-1940

S pomočjo fotografij iz albuma svoje stare matere, Vide Grahor, skuša Jana predstaviti razvoj in spremembe v ženski meščanski modi v prvih štirih desetletjih tega stoletja. Glede

"Fotografski albumi kot zgodovinski in etnološki vir" je okvirni naslov proseminarskih nalog, ki jih morajo študentje 1. letnika pod mentorstvom prof. dr. Slavka Klemenčiča napisati pri predmetu Etnologija in zgodovina za študijsko leto 1993/94. (Do 25. 7., ko je bil sestavljen ta prispevek, je bilo oddanih le devet nalog.) Kot pove že naslov, je v ospredje postavljena sporočilnost fotografij kot vira informacij za etnološko raziskovanje; ker pa fotografije same ponavadi ne omogočajo globljega spoznanja, morajo biti v